

© Рибка Н.М.

пояснюють функціонування власне ринкових систем. «Нерідко створюється враження, - пише вчений, - що економіка служить всього лише приводом для занять математикою і відповідність з реальністю приноситься в жертву красі доказів. Дуже часто засіб перетворюється на самоціль. Як це не парадоксально з наукової точки зору, незрівнянно більше уваги приділяється математичній розробці моделей, ніж розгляду їх структури і гіпотез з точки зору аналізу фактів. Колосальний «наплив» математики відсуває на задній план обговорення основних гіпотез, і багато авторів в більшій мірі стурбовані викладом суто математичних теорем, ніж аналізом реальних фактів» [2; С. 289].

Обмежимося лише одним прикладом: чисто економічного значення теорії ігор, яку Аллі також оцінює вельми скептично, вважаючи її викладки нереалістичними. Взагалі ж, на думку Нобелівського лауреата, в подібних випадках буває доречніше попередньо приділити увагу критичному розгляду поза-математичних постулатів, що лежать в основі всієї математичної теорії. Саме ця її частина, як правило, є найбільш реалістичною і по ній можна судити про концептуальні спроможності теорії в цілому. Якщо ж помилковими виявляються самі ці вихідні посилення, то витончені математичні процедури, виведення різноманітних наслідків з них тут вже нічого по суті не змінять: ці слідства будуть настільки ж помилковими, як і висновки, отримані за допомогою звичайної логіки. Виходячи з вищенаведеного зауважимо, що відповідність канонам формальної несуперечності, ще не є достатньою підставою для придатності тієї чи іншої економічної теорії. «Вихваляння формальної строгості приводить звичайно до одного результату: нерозуміння реальності» - такий, мабуть, головний методологічний висновок цього вченого [2; С. 289]. Як це можна прокоментувати? Мабуть, в даному випадку ми маємо справу з парадоксальною альтернативою сучасної економічної теорії: «істина або строгість». Під строгістю в даному випадку розуміється формальна строгість математичних і логічних тавтологій, які, на думку іншого авторитетного теоретика, Парето, нічого не додають до строгості чисто економічних доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автономов В.С. Модель человека в экономической науке. / В.С. Автономов. - СПб.: Экон. шк. и др., 1998. - 229 с.
2. Алле М. Условия эффективности в экономике. / Морис Алле. - М.: Наука для общества, 1998. - 299 с.
3. Булгаков С.Н. Философия хозяйства // Булгаков С.Н. Соч.: В 2-х т. Т. 1. - М.: Наука, 1993. - С. 47-297.
4. Маршалл А. Принципы экономической науки: В 3-х т. / Альфред Маршалл Т. I. - М.: Прогресс-Универс, 1993. - 415 с.

Рибка Н.М. – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, політології, психології та права Одеської державної академії будівництва та архітектури.

УДК 378.14

ФІЛОСОФСЬКІ ДИСЦИПЛІНИ В СКЛАДІ ІНТЕГРОВАНОГО КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОГО КУРСУ В ТЕХНІЧНОМУ ВУЗІ

В статті висвітлюються та визначаються особливості впровадження кредитно-модульної системи в технічних ВНЗ.

Ключові слова: Болонський процес, інтеграція, інтеграційні процеси, кредитно-модульна система навчання.

ФИЛОСОФСКИЕ ДИСЦИПЛИНЫ В СОСТАВЕ ИНТЕГРИРОВАННОГО КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОГО КУРСА В ТЕХНИЧЕСКОМ ВУЗЕ

В статье освещаются и определяются особенности внедрения кредитно-модульной системы в технических ВУЗах.

Ключевые слова: Болонский процесс, интеграция, интеграционные процессы, кредитно-модульная система обучения

PHILOSOPHICAL DISCIPLINE AS PART OF INTEGRATED THE CREDIT-MODULE COURSES IN TECHNICAL INSTITUTIONS OF HIGHER LEARNING

In the article are described and determined to the feature of introduction of the credit-module system in technical Institutions of higher learning.

Key words: *the Bologna Process, integration, integration processes, credit-modular system.*

Рушійною силою розвитку суспільства наприкінці XX – початку XXI століття стало виробництво інформаційного продукту. Головну роль стали відігравати інтелект і знання.

У зв'язку з такими реаліями у всьому світі система освіти стала розглядатися як стратегічно важлива сфера, яку необхідно суттєво трансформувати. Спроби її модернізувати, оптимізувати, пристосувати до сучасних умов придбали глобальний характер, внаслідок чого в Європі виникає так званий „Болонський процес”. В Україні приєднання до Болонського процесу в 2005 р. викликало потребу активно модернізувати систему вищої освіти, пристосовуючи її до європейських стандартів.

Вітчизняні вчені Р. Басій, Г. Кірюкулов, О. Зенін, Э. Гаків, Ю. Борисова, В. Васильєв, О. Дікова-Фаворська, Г. Мошковська, С. Забара, В. Кремінь,

М. Степко, Я. Болюбаш, В. Шинкарук, В. Грубінко, И. Бабій, Г. Павлович,

Т. Цукатова [1,3,5,8-9,13,19] й інші активно досліджують питання впровадження Болонської системи навчання. Вони відзначають, що особливих коректив повинні зазнати стандарти вищої освіти в частині, що стосується:

- структури й змісту стандартів вищої освіти та їхніх основних складових;
- оптимізації структури й змісту соціально-гуманітарних навчальних дисциплін;
- укрупнення навчальних дисциплін з метою запобігання дублювання змісту й зменшення кількості малокредитних дисциплін;
- розширення обсягу вибіркової частини змісту освіти професійної підготовки з метою створення реальної можливості формування індивідуальних робочих навчальних планів з урахуванням вимог ринку роботи й задоволення індивідуальних потреб студентів;
- уніфікації окремих нормативних змістовних модулів за відповідними галузями знань.

Ці зміни призводять до виникнення ряду проблем, зокрема, скороченню викладання філософських дисциплін і соціально-гуманітарних наук, а також об'єднання всіх філософських дисциплін у межах одного курсу. Введення інтегрованого кредитно-модульного курсу «Філософія» (філософія, логіка, релігієзнавство, етика, естетика) привело до скорочення у два рази (!) годин, які відводяться на вивчення цих дисциплін. В подальшому суттєво (більше, ніж у 2 рази) зменшується обсяг у нових навчальних планах на всі предмети гуманітарно-соціального блоку (чотири кредити за семестр на перших трьох курсах, причому два кредити відводяться для вивчення нормативних дисциплін, а два кредити – для дисциплін за вибором студентів).

У статті ми маємо намір розглянути у контексті конкретної проблеми – включення курсів «Філософія», «Логіка», «Релігієзнавство», «Етика», «Естетика» в інтегрований курс «Філософія» і скорочення годин на їхнє вивчення – загальні проблеми переходу до Болонської кредитно-модульної системи освіти як перспективної й обов'язкової умови входження України в європейський освітній простір.

Слід зазначити, по-перше, що згідно Болонської моделі вищі навчальні заклади повинні використовувати кредитну систему виміру обсягу навчального навантаження; разом із цим потрібно мати на увазі, що про кредитно-модульну систему організації навчального процесу в документах Болонського процесу мова не йде. Як справедливо відзначено в роботі Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО „кредитна система, як система виміру навчального навантаження, і кредитно-модульна система організації навчального процесу - зовсім не синоніми. Якщо кредитно-модульна система організації навчального процесу має потребу в корінній перебудові організаційних основ навчання, то кредитна система оцінювання трудомісткості навчання може існувати й у межах традиційної лекційно-семінарської системи організації навчального процесу” [17]. Досвід використання кредитно-модульної системи організації навчального процесу в Україні показав, що вона не спрощує, а ускладнює навчальний процес, бюрократизуючи його.

Результатом впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу є істотне скорочення кількості часу, що відводиться на вивчення філософських дисциплін, при несуттєвій зміні змістовної частини.

Скорочення обсягу годин аудиторних занять має позитивне значення в тому сенсі, що більше

годин відводиться на самостійну навчальну діяльність студентів, що вимагає нових підходів до аудиторних форм, відсоток яких в об'ємі загального учбового навантаження студентів наближується до міжнародної практики: не більше 16-18 (а не 30-40, як у нас) академічних годин на тиждень. Отже, навчальний процес реорганізовується таким чином, що викладач виступає в ньому в якості помічника студентів, формуючи атмосферу, в якій вони відчують себе комфортно і впевнено. При цьому виконується потреба у тому, щоб майбутній фахівець був психологічно підготовленим до постійного оновлення і поглиблення своїх знань протягом усього життя. Інакше він не буде конкурентноспроможним на ринку праці. Стійкі навички самостійного навчання найкраще формуються у процесі самостійної роботи.

Але, на жаль, лівова частина молоді стає студентами того чи іншого ВНЗ не за особистим свідомим вільним вибором. Тому більшість студентів не мотивовані до навчання взагалі. Відсутність контролю не буде сприяти засвоєнню знань, а навпаки, буде призводити до падіння їх рівня, прагматизації відношення до знань, комерціалізації відносин у ВНЗ.

Крім того, у результаті різкого скорочення обсягу годин навчального плану у вузах виникає необхідність суттєвого скорочення професорсько-викладацького складу, звільнення певної кількості викладачів. Насамперед, це стосується кафедр, у межах яких проводиться викладання фундаментальних та загальнотеоретичних дисциплін. Така тенденція може привести вузи до значних втрат власного інтелектуального потенціалу. Дана ситуація одночасно стає сприятливою для управлінських структур, бо дозволяє зменшити витрати на утримання вузів та підготовку фахівців у межах бюджетного фінансування.

Протиріччя, що виникають у процесі адаптації до болонської системи освіти в Україні, можливо тимчасові, їх можна перебороти, але за цими проблемами стоять долі цілих поколінь, тому реалізація Болонського процесу пов'язана не тільки з докорінними змінами всієї системи освіти, але й з перебудовою, насамперед, свідомості її суб'єктів.

Третім аспектом вважаємо ідею інтеграції. Дійсно, одним з позитивних моментів від впровадження інтегрованого кредитно-модульного курсу «Філософія» (філософія, логіка, релігієзнавство, етика, естетика), на наш погляд, є той факт, що була зроблена спроба показати єдність філософських знань. Однак ідея інтеграції наукового знання втілюється обмежено й механістично.

При цьому впровадження інтегрованого кредитно-модульного курсу „Філософія” більш характерне для технічних ВНЗ. Спеціалісти часто підкреслюють такі проблеми професійно-технічної освіти, як переобтяження змісту загальноосвітніх предметів елементами професійної спрямованості; постійне зростання обсягу навчальної інформації з різних галузей знань, тобто, наявності у складі програм професійної підготовки гуманітарних предметів. [10-11,15].

Вирішення інтенсивного врівноваження цих проблем в процесі підготовки майбутніх фахівців можливе лише завдяки інтеграційним процесам. Інтегративні курси передбачають формування принципово нового змісту навчання, визначення цілей кожного з курсів згідно із загальними цілями професійної підготовки.

Ідея інтеграції наук як прагнення одержати найбільш адекватне уявлення про загальну будову світу знаходить своє відображення як у концепції сучасної освіти взагалі, так і в концепції професійної підготовки фахівців. Провідною тенденцією осучаснення й удосконалення змісту освіти Гончаренко С.У. називає його гуманітаризацію, що передбачає „...інтеграцію різнорідних знань про людину, її мислення, про природу й суспільство, отриманих при вивченні різних навчальних предметів, у єдину наукову картину світу” [6].

Більшість вчених-педагогів [2,11,4] при вивченні інтеграційних процесів в освіті опирається на уявлення про інтеграцію в «фундаментальних» науках. Це пов'язано з тим, що інтеграція почалася спочатку у фундаментальних галузях науки, а потім цей процес поширився й на педагогіку.

Слід зазначити, що навчальні дисципліни від наукових відрізняються, але не змістом, а формою подання наукових знань, обсягом і глибиною їхнього викладу. Метою вивчення навчальної дисципліни є не отримання об'єктивно нового знання, а формування суб'єктивно нового у свідомості студента. Тому інтеграційні процеси в навчанні відрізняються від аналогічних процесів у науці.

У дидактиці пропонуються різні форми інтеграції, наприклад, об'єднання навчального матеріалу різних дисциплін в одному курсі. Однак, як показала педагогічна практика, цей шлях не є продуктивним.

Навчальні дисципліни повинні бути відносно самостійними, тому що кожна з них представляє окрему галузь науки зі своєю мовою, понятійним апаратом, методологією, методикою, предметом дослідження й концептуальною сферою. Разом з тим повинна реалізуватися можливість

взаємозалежного, більше того, взаємообумовленого їхнього вивчення. Таку можливість забезпечує, наприклад, міжпредметний підхід у навчанні [12].

Міжпредметний підхід у викладанні філософських дисциплін у технічних вузах звичайно представлений незадовільно, хоча саме це є причиною низької вмотивованості студентів при вивченні філософських дисциплін. Наприклад, для студентів технічних вузів в Україні підручників з філософії, де розкривається зв'язок філософського знання й науково-технічного, і таких, які були б затверджені Міністерством освіти й науки України, недостатньо.

Тому можна говорити про те, що інтегрований кредитно-модульний курс „Філософія” на сьогоднішній день змістовно не повною мірою відповідає завданню розкриття сутності явища „Інтеграція наукового знання” і має потребу в доробках. Для студентів, що навчаються в технічних ВНЗ особливо важливо розкрити сутність єдності знань, підкреслити взаємозв'язок філософських дисциплін і різних галузей наук.

Наступним важливим аспектом у зазначеній нами проблемі є скорочення обсягу філософських дисциплін, а разом з тим і всього повного циклу соціально-гуманітарних дисциплін.

Саме широка гуманітарна підготовка допомагає спеціалісту зорієнтуватися у складних професійних ситуаціях, мислити ґрунтовно, підтримувати свій професійно-освітній рівень шляхом безперервної самоосвіти, швидко змінювати профіль спеціалізації. Згадаймо також, що, як правило, найбільші відкриття в науці були зроблені не вузькими спеціалістами, а науковцями енциклопедичної освіченості, широко мислячими професіоналами [18].

Відзначимо, що оскільки принципи Болонського процесу розповсюджуються на всі вищі навчальні заклади (не робиться розділ між класичним університетом та вищими професійними навчальними закладами), то можна зробити висновок, що університетська культура ретранслюється й на технічні вузи.

Зазначимо, що фундаментальність завжди була однією з головних принципів вітчизняної освіти, запозичених нею в період свого становлення у XVIII - XIX століттях саме в європейських університетах.

Традиційна університетська культура погоджувала професійну компетентність із загальним світом духовних цінностей і виховувала фахівця, що був активним суб'єктом культури. Однією з основних функцій сучасного університету є виховна, що реалізується через формування моральних, етичних і професійних якостей особистості; її емоційної й моральної спрямованості. Виховна функція університету містить у собі чотири складові: креативну, культурну, гуманістичну й інтелектуальну [14].

Статус університету повинен поставити перед професорсько-викладацьким складом технічних вузів нові завдання, головні з яких - підняти на більш високий щабель інтелектуально-моральний і загальнокультурний рівень майбутніх фахівців, створити у вузі ефективну систему формування духовного потенціалу студентів.

Тим більше, що на даному етапі розвитку відбувається перехід від науки теоретичного, матеріально-виробничого, технологічного характеру до науки, орієнтованої на розвиток людської особистості. І такий поворот обумовлений потребами розгортання науково-технічного прогресу, що, в свою чергу, вимагає підвищення ролі особистості в сучасному трудовому процесі. В цих умовах гуманітарна складова із теорії переходить у безпосередню практику. Таким чином, пряма участь людини тепер частіше, ніж колись, починає грати в будь-якому виробничому технологічному процесі все більшу роль, оскільки сучасне виробництво висуває високі вимоги не тільки до кваліфікації, компетенції, професійної підготовки працівника, але й до його моральної сутності, ідейної зрілості, совісності й свідомості.

Відмова від фундаментальної підготовки на користь ранньої спеціалізації, формування у студентів знань прагматичного спрямування, виробничих вмінь та навичок розглядається як суттєвий стратегічний прорахунок, що може привести українську систему освіти до втрати своїх інтелектуальних потужностей.

Таким чином, у технічних ВНЗ в умовах адаптації до вимог Болонського процесу значення гуманітарної підготовки стрімко падає, що негативно позначається на загальному рівні підготовки майбутніх фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басий Р. Первый опыт внедрения кредитно-модульной системы обучения на кафедре анатомии человека / Р. Басий, Г. Кирьякулов, О. Зенин, Э. Крюков // Питання впровадження кредитно-модульно-рейтингової системи у навчальний процес: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (Київ, 26 січня 2007 р.) – Київ : 2007. – У 2 т. – Т. 2. – С. 193–205.
2. Беляева, А. П. Интегративно-модульная педагогическая система профессионального образования/А. П. Беляева. – СПб.: Радом, 1996. – 227 с.
3. Борисова Ю., Васильев В. Деякі аспекти впровадження кредитно-модульної системи організації навчання у закладах вищої освіти / Ю. Борисова, В. Васильев // Питання впровадження кредитно-модульно-рейтингової системи у навчальний процес. Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (Київ, 26 січня 2007 р.) – Київ: 2007. – У 2 т. – Т.2. – С. 227–234.4.
4. Браже Т.Г. Интеграция предметов в современной школе/ Т.Г. Браже //Литература в школе. – 1996.–№5. – С. 150-154.
5. Вища освіта України і Болонський процес: Навч. посіб. / За заг. ред. В.Г.Кременя. – Київ-Тернопіль: Богдан, 2004. – 368 с.
6. Гончаренко С.У. Зміст освіти і її гуманітаризації/С.У. Гончаренко // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : [монографія] / за ред. І. А. Зязюна. – К. : Віпол, 2000. – С. 68-76.
7. Грубінко В.В. Індивідуальна та самостійна робота студентів в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу/ В.В. Грубінко// Матеріали науково-практичного семінару “Кредитно-модульна система організації навчального процесу”. – Тернопіль: ТДПУ, 2004. – С.3.
8. Дікова-Фаворська О.М. Організація навчально-виховного процесу за кредитно-модульною системою/ О.М.Дікова-Фаворська, Г.П. Мошковська// Матеріали науково-практичного семінару "Кредитно-модульна система організації навчального процесу". – Київ, 3 грудня 2007 р. – С. 10-15.
9. Забара С. Організація самостійної роботи студентів в умовах кредитно-модульної системи/ С. Забара // Матеріали науково-практичного семінару "Кредитно-модульна система організації навчального процесу". – Київ, 3 грудня 2007 р. – С. 112-114.
10. Козловська І. М. Теоретико-методологічні основи інтеграції знань учнів професійно-технічної школи/ І.М. Козловська // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2001. – № 4. – С. 22–32.
11. Козловська І.М. Аспекти дидактичної інтеграції: курс лекцій./І. М. Козловська – Лекція 1,2. – Львів: НМЦ КПО, 1999. – 48 с.
12. Медведев В.Е. Дидактический аспект процесса интеграции учебных дисциплин как условия повышения качества подготовки будущего инженера/ В.Е. Медведев // Новые технологии – основа развития профессионального образовательного пространства учебно-научно-производственного комплекса: материалы региональной научно-практической конференции, г. Ливны, 16 марта 2007 г./ Ливенский филиал ГОУ ВПО «Орел ГТУ». – Орел: Орел ГТУ, 2007. – 10-12 С.
13. Павлович М. Болонський процес – організація навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців/ М. Павлович// Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції "Питання впровадження кредитно-модульно-рейтингової системи у навчальний процес". – Київ, 26 січня 2007 р. – У 2 т. – Т.2. – С. 85-91.
14. Резько П. Н. Университет как центр интеллектуальной культуры/ П.Н. Резько // Личность-слово-социум: материалы VIII Междунар. науч.-практ. конф., 28–29 апреля 2008 г., г. Минск: в 2 ч. / отв. ред. Т. А.Фалалеева. – Минск: Паркус плюс, 2008. Ч. 2 – С. 188-191.
15. Собко Я. Моделювання структури інтегративних курсів у професійно-технічній освіті/ Я. Собко // Наукові записки. Серія: Педагогіка. 166 — 2009. — № 3. – С.161-166.
16. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. Л. Нове покоління навчальних планів в умовах входження України до Болонського процесу: Науково-методичні матеріали/ Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, Сокол Є.І., Б.В. Клименко, В. Я. Бортніков. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2006. – 64 с.
17. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л. Болонський процес : цикли, ступені, кредити: Монографія /Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, Є.І. Сокол, Б.В. Клименко. – Харків: НТУ "ХПІ", 2004. – 144 с.

© Ручкин А. В.

18. Цимбалюк Н.М. Особливості адаптації системи вищої освіти в Україні до умов Болонського процесу/ Н.М. Цимбалюк //Вибрані матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Художньо-освітній простір України в контексті новітньої історії» 22 – 23 листопада 2007 року [Електронний ресурс]// Режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/kn_10.php/
19. Цукатова Т. Модульно-рейтингова оцінка знань студентів у контексті кредитно-модульної системи/ Т. Цукатова // Матеріали науково-практичного семінару "Кредитно-модульна система організації навчального процесу". – Київ, 3 грудня 2007 р. – С.48-57.

Ручкин А. В., начальник научного отдела, ассистент кафедры управления персоналом Уральского института - филиала Российской академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации

УДК 316.654:35.089.7

ВЗАЄМОДІЯ ФОРМАЛЬНИХ І НЕФОРМАЛЬНИХ НАГОРОДНИХ ІНСТИТУТІВ У СУЧАСНІЙ РОСІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ)

У статті автор дає результати контент-аналізу указів Президента РФ про присудження державних премій (1991-2011 рр.), який має на меті визначити чинники, що впливають на розвиток формальних нагородних інститутів в Росії, подання до нагородження.

Ключові слова: формальні нагородні інститути, контент-аналіз, державні нагороди.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ФОРМАЛЬНЫХ И НЕФОРМАЛЬНЫХ НАГРАДНЫХ ИНСТИТУТОВ В СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ (ПО МАТЕРИАЛАМ КОНТЕНТ-АНАЛИЗА)

В статье автор приводит результаты контент-анализа Указов Президента РФ по награждению государственными наградами за 1991-2011 годы, цель которого выявить факторы, влияющие на развитие формальных наградных институтов в России, представление к награждению.

Ключевые слова: формальные наградные институты, контент-анализ, государственные награды.

ВЗАЄМОДІЯ ФОРМАЛЬНИХ І НЕ ФОРМАЛЬНИХ НАГОРОДНИХ ІНСТИТУТІВ У СУЧАСНІЙ РОСІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ)

У статті автор дає результати контент-аналізу указів Президента РФ про присудження державних премій (1991-2011 рр.), який має на меті визначити чинники, що впливають на розвиток формальних нагородних інститутів в Росії, подання до нагородження.

Ключові слова: формальні нагородні інститути, контент-аналіз, державні нагороди.

INTERACTION OF FORMAL AND INFORMAL AWARD INSTITUTIONS IN THE MODERN RUSSIA (BASED ON CONTENT ANALYSIS)

In the article the author gives the results of the content analysis of the decrees of the President of the Russian Federation on awarding State prizes for 1991-2011, which aims to identify the factors influencing the development of formal award institutions in Russia, a view to rewarding.

Key words: formal reward institutions, content-analysis, state awards.

Государство регулирует формирование и развитие государственных наград через нормативные институты, упорядочивающие взаимодействие субъектов в процессе награждения государственными наградами. В отдельных случаях законодательство дополняется подзаконными нормативными правовыми актами ведомственного характера. Таким образом, формируются формальные институты, дополняющиеся законодательно не установленными, но применяемыми в деятельности органов государственной и муниципальной власти в процессе представления к государственным наградам.